

کتاب‌ورز اطلاع‌رسان

برگی از شناختنامهٔ ایرج افشار

سید فرید قاسمی

www.ketab.ir

کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
تهران - ۱۳۹۰

سرشناسه: قاسمی، فرید، ۱۳۴۳

عنوان و نام پدیدآور: کتاب‌ورز اطلاع‌رسان: برگ‌گی از شناخت‌نامه ایرج افشار / سید فرید قاسمی.

مشخصات نشر: تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۲۶۸ ص.

شابک: ۶۵۰۰۰ ریال: 978-600-220-035-8

یادداشت: کتاب‌نامه: ص. ۲۲۳-۲۳۰.

یادداشت: نمایه.

موضوع: افشار، ایرج، ۱۳۰۴-۱۳۸۹.

موضوع: کتاب‌شناسان -- ایران -- سرگذشت‌نامه

شناسه افزوده: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۰۰۴ Z ۱۳۹۰ ق ۲ ۷ الف /

رده‌بندی دیویی: ۰۱۰/۹۲

شماره کتابشناسی ملی: ۲۴۶۵۲۵۴

کتاب‌ورز اطلاع‌رسان

بررسی از شناختنامه ایوج الفشار

نویسنده: سعید فرید قاسمی

قلم‌های استفاده شده: لوتوس، یا قوت Times
کاغذ مورد استفاده: ۷۰ گرمی تحریر خارجی

شماره انتشار: ۲۸۴

ناظر چاپ: نیکی ایوبی‌زاده

چاپخانه: فرشیه

لیتوگرافی: پارسیان

صحافی: روشک

جانب اول: ۱۳۹۰

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۶۵۰۰۰ ریال

شابک: 978-600-220-035-8

تمامی حقوق چاپ و نشر این اثر در انحصار کتابخانه، موزه و مرکز اسناد
مجلس شورای اسلامی است.

انتشارات و توزیع:

مرکز پژوهش کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای

اسلامی، خیابان انقلاب، مابین خیابان ابوریحان و دانشگاه،

ساختمان فروردین، طبقه ۷، واحد ۲۷ و ۲۸؛

تلفن: ۶۶۹۶۴۱۲۱

نشانی سایت اینترنتی: www.lcal.ir

نشانی پست الکترونیکی: Pajooreshlib@yahoo.com

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

از دست دادن آقای ایرج افشار برای کشور ما یک خسارت بود. از این بابت سخت متأثر و متأسف شدیم، اما خوشحالیم که وی در طول عمر خویش توانست کارهای علمی سترگ و درخوری در خدمت به فرهنگ ایران عزیز داشته باشد و اگر امروز جسمش در میان ما نیست، روح و نام و یادش میان ما زنده است.

مرحوم افشار ویژگی‌هایی داشت که جمع آنها را به طور یکجا در کمتر کسی می‌توان سراغ گرفت. طی ماه‌های گذشته در باره بسیاری از این ویژگی‌ها سخن گفته شد، اما به بهانه این مجموعه ارزشمند و تنها در حد یادآوری به چند تایی آنها که مورد نظر هست اشاره می‌کنم.

مهم‌ترین ویژگی افشار این بود که صرفاً به کار علمی می‌اندیشید و این اندیشیدن تنها نوعی غصه خوردن و کار نکردن نبود، بلکه، به جای حرف زدن، تلاش می‌کرد در هر عرصه‌ای که توانی از خود سراغ دارد، کاری ارائه دهد. کم نیستند کسانی که مرتب اظهار نظر کرده و حرف می‌زنند و از این و آن انتقاد می‌کنند و از نقص‌ها و کمبودها سخن می‌گویند، اما خود دست به کاری نمی‌برند و از توانایی‌ها و امکانات خویش به درستی بهره نمی‌گیرند.

نکته دیگر این که افشار از کسانی بود که عمر خود را تلف نکرد، به عکس از هر فرصتی برای تولید یک مقاله، کتاب، یادداشت، معرفی کتاب، راهنمایی دیگران، و نیز مدیریت یک کار فرهنگی بهره می‌برد و به همین دلیل، ذخیره با ارزشی از خود برجای گذاشت که با کمتر کسی در این حوزه‌ها قابل مقایسه است. برخی اگر نتوانند کتاب بنویسند گویی کار دیگری نمی‌توانند انجام دهند. اگر یک باب بسته شود، گویی باب دیگری را نمی‌توانند باز کنند. افشار مرد همه میادین فرهنگی برای پژوهش، گزارش، معرفی کتاب و نشر و انتشار مجله و جز اینها بود و از هر فرصتی برای نگارش چیزی که در همان فرصت ممکن و مقدور بود استفاده می‌کرد.

یکی دیگر از ویژگی‌های افشار این بود که همیشه در دستگیری از دیگران برای انجام کارهای پژوهشی پیشگام بود. به همین دلیل در اطراف خود جمعی از پژوهشگران را داشت که در عین پاسخگویی به پرسشهای آنان، کارهای مشترکی نیز با آنان انجام می‌داد. کم نبودند جوانانی که با حمایت‌های معنوی استاد افشار وارد عرصه پژوهش شدند یا اگر بودند، امیدوار به انجام کارهای بیشتر شدند.

نکته دیگر این که افشار محل اعتماد بود و به همین دلیل، بسیاری از خانواده‌های قدیمی که دوستدار نشر اسنادشان بودند و یا به دنبال محلی مطمئن برای نگهداری آنها، به ایشان مراجعه می‌کردند. همین امر سبب شد تا آقای افشار توفیق بیشتری در نشر برخی از آثار داشته باشد.

مرحوم افشار هر کار تصحیحی یا تألیفی که داشت، با پیگیری و همراهی ناشران و دوستانش، به چاپ رساند و جز چند کار که در شرف نشر و چاپ بود، چیزی برای بعد از درگذشت خویش نگذاشت. این رفتار درست، عبرت برای کسانی است که کارها را نگاه داشته و بسیاری از آنها به دلیل مرور زمان و بی توجهی به دست فراموشی و حتی نابودی سپرده می‌شود.

سه دهه آخر آقای افشار، یعنی از زمانی که کارهای اداری وی کم شد، یکسره به کار پژوهش و جستجو گذاشت و و جزو بهترین دوره های زندگی آقای افشار شد. دور شدن از شرایط اداری و سیاسی را همیشه نباید بد دانست، گاه برای برخی از اشخاص که استعداد انجام کارهای پژوهشی و علمی دارند، این وضعیت بهترین است. این تجربه‌ای است که برای بسیاری از رجال فرهیخته ایرانی رخ داده و نمونه شاخص آن دهخداست.

در طول ماههایی که از درگذشت ایشان گذشته، دوست عزیز و دانشمند پرکار جناب سید فرید قاسمی مقالات چندی درباره استاد نوشت که در ویژه‌نامه‌های مختلف چاپ شد. این مقالات با اصلاحاتی در اینجا به صورت یک جا به دوستداران مرحوم افشار ارائه شده است. کتابخانه مجلس که مرحوم افشار سابقه همکاری با آن را داشت، می‌بایست دین خود را نسبت به آن مرحوم ادا می‌کرد. اکنون خوشحالیم که توانستیم این مجموعه را درباره آن دانشمند از دست رفته منتشر کنیم.

رسول جعفریان

ریاست کتابخانه، موزه و مرکز اسناد

مجلس شورای اسلامی

فهرست مطالب

۹	درآمد
۱۳	سالنوست
۵۱	تحصيل و کاريابی
۵۷	سرگذشت کتاب‌ورزی
۵۷	کتاب‌آفرینی
۷۳	کتابداری
۱۰۹	شناختنامه مطبوعاتی
۱۰۹	نگارندگی و گردانندگی
۱۴۹	میراث‌بانی و پژوهندگی
۱۶۳	چاپ‌باری
۱۷۱	گردشگر نامه‌نویس
۱۹۳	یادمانده
۱۹۳	غم آخرتون باشه
۱۹۳	احوال خصوصی
۱۹۴	آرزو
۱۹۴	حرف خصوصی
۱۹۴	با همت
۱۹۵	مزه
۱۹۵	ملتفت
۱۹۵	خاک
۱۹۵	جایزه
۱۹۶	بیکاران شایعه‌ساز

۱۹۶	ممنام
۱۹۷	تشکر
۱۹۸	اهل علم
۱۹۹	کتابخانه و آزادی
۱۹۹	راه درست
۲۰۱	شنیده‌ها
۲۰۵	گزارش یک تألیف: ایران‌شناس مجله‌نگار
۲۱۷	پی‌نوشت
۲۳۱	تصاویر
۲۴۵	نمایه عام

درآمد

استاد ایرج افشار که بامداد ۱۶ مهر ۱۳۰۴ خورشیدی در تهران: چهارراه سردرسنگی، دربند دکتر محمود افشار در خانه پدری با به جهان نهاد، پس از ۸۵ سال و ۵ ماه و ۲ روز و ۸ ساعت، یا به سخن دیگر ۳۱۱۹۸ روز، نیمروز ۱۸ اسفند ۱۳۸۹ در تهران: خیابان جم، بیمارستان جم، دیده از دنیای فانی بریست و به برای ابدی؛ یا به گفته خودش «سفر ناگستنی» رفت. به قول پژمان بختیاری «او از جهان نرفت، جهان از جهان رفت.»

حدود ۳۰۰ تألیف و تصحیح و نگارش، بیشتر فردی و گاه جمعی با به کارگماری فزون از ۸۰ تن، نویسندگی بیش از ۱۶۲۶ نکته از تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی و ۲۰۰۰ مقاله و گزارش کوتاه و بلند به زبان فارسی در ۲۷۲ چاپ‌کرده فارسی - ۱۴۶ نشریه، ۵ دفتر ادواری و ۱۲۱ مجموعه مقاله - تدوین ۷۷ مقاله به زبان غیر فارسی، ۱۶۲ مقدمه‌نگاری بر آثار دیگران، حدود ۶۶ هزار عنوان نامه‌نویسی، ۶۰ سال کتاب آفرینی و همکاری با ۱۱۷ ناشر، نظارت بر ۲۱ مجموعه انتشارات، عضویت در ۳۲ شورا و انجمن ایرانی و جهانی، ۶۶ سال تلاش مطبوعاتی و گرداندگی ۱۴ عنوان نشریه که غم‌شان به ۱۸۰ سال می‌رسد، اداره ۴ کتابخانه معتبر و یک مرکز پژوهشی، مدیریت ۵ مرکز انتشارات و یک نشر خصوصی، شماری از خدمات بی‌مثل و مانند اوست.

ایرج افشار را می‌توان از منظرهای گوناگون نگریست: افشار مرجع‌نگار، افشار

مجله‌نویس، افشار کتابشناس، افشار مصحح، افشار نسخه‌پژوه، افشار سندپرداز، افشار متن‌شناس، افشار مجموعه‌ساز، افشار کاشف و احیاگر، افشار فهرست‌نویس، افشار گردشگر، افشار کتابدار، افشار نویاب، افشار تاریخ‌نویس، افشار نهادساز، افشار کتاب‌آفرین، افشار مقاله‌نگار، افشار پایه‌گذار، و ...

عُمری به این پُربرگی، پُرکاری و پُرباری کس به خود ندیده است. کارنامهٔ سُرگ و تحسین‌برانگیز مطبوعاتی‌اش را در کتاب ایران‌شناس مجله‌نگار آورده‌ام. زندگی پیوسته حرفه‌ای اما از این دانشور نامور، انسانی چند بُعدی ساخت که هر یک موضوع کتاب جداگانه‌ای تواند بود.

افشار، نازنین مردی بود که همهٔ زندگی خود را وقف ایران و ایرانی کرد و در زمینهٔ کتاب و کتابخانه و مطبوعات آثار ماندگاری پدید آورد. آبرومند و سربلند زیست و با تکریم و حرمت بسیار بر ثروت و مودعی آرامگاه خانوادگی شمارهٔ ۲۰۰ بهشت زهرا (س) تهران آرمید. فرهنگمداران و فرهنگیان ایرانی و ایرانی زبان فارسی، پُر آب چشم و با غم عمیق، یاد و نام نیک او را که نماد پیوستگی و گستردگی کار و تازه‌یابی نکته‌بینانه و موشکافانه و متبحرانهٔ گنجینه‌های ایران‌شناسی بود، گرامی داشتند.

افشار ناموری فراملی بود که اشتها را وسیلهٔ خودنمایی قرار نداد. ژرف‌اندیش و یکنواخت، رازآشنا، ناروایی و دم سردی روزگار را به هیچ می‌گرفت. زجرکش زجرکش بود.

آزرده‌دلان را به پژوهش و انس با کتاب وامی‌داشت. چنان غرق متن می‌شد که به حاشیه فکر نمی‌کرد. برآشفتنگی و سکوتش به جا بود. باستیزه جویان مدارا می‌کرد. پلشتی را نادیده می‌گرفت. مرارت می‌کشید تا کدورت پدید نیاید. در دوستی دوام داشت و هر چه زمان می‌گذشت مهر و مروتش فزونی می‌یافت. به حفظ دوستی‌ها می‌اندیشید و نگاهدار دوستان و دوستدارانش بود. هر آن کس که با او آمد و شد داشت، طُرفه‌ها اندوخت. با ذهن و ضمیر لبریز از ایران‌دوستی، خود را نگاهبان زبان فارسی و «خدمتگزار فرهنگ ایران و ایران‌شناسی» می‌دانست. به سنت‌های زادوبوم ارج

می‌نهاد. پیشتازانه یادکرد بزرگان و حفظ میراث‌شان را با امانتداری دلسوزانه به سامان می‌رسانید و مورد وثوق خاندان‌های استخواندار ایرانی بود. تا واپسین روزها، استوار و گیرا سخن می‌گفت. آداب‌دان و اخلاقمدار، موقر و باصلاحیت، بی‌تکبر و متین و محاسب در کردار و رفتار زیست. درگذشت او فوت یک انسان نبود. یک اجل ضایعه‌ای جبران‌ناپذیر رقم زد و غمش بر نهانخانه دل نشست.

پس از وداع این جهانی او، بیش از ۱۴ مقاله^۱ نوشتم. آنچه در این مجموعه می‌خوانید با اندک تغییر، شماری از مقاله‌های یاد شده، نوشته‌های دیگرم و ویرایش نر از سالنوست زندگی ایرج افشار است. به آن امید که برگ دیگری بر «افشارشناسی» افزوده شود.

سید فرید قاسمی